карти технӗккӑмӑн халӗ ҫӗрӗ те ҫук, йалхуҫайстви хатӗрӗ те ҫук пулмалла. Анђах, ку технӗккӑм та, ман шухӑшпа, ађасене ирӗккӗн йалхуҫайстви ӗҫне вӗрентме пултармалла; пахђа-ҫимӗҫ акса лартса тӑвас ӗҫе вӑл Шупашкарти питомникпа пахђа ҫимӗҫ тума вӗрентекен шкулӑн пахђинђе вӗрентме пултарӗ; тырӑ-пулӑ тӑвас ӗҫпе выљӑх-ђӗрлӗхе пӑхса усрас ӗҫе Карађђурӑ ферминђе вӗрентме пултарӗ. Ађасене ҫӗр ӗҫне вӗрентес тесен, Ҫутӑ Комиссари-
йађӗ те, Ҫӗр Комиссарийађӗ те Шуп
карти технӗккӑма епӗ асӑннӑ пит
никпа шкулӑн ҫӗрӗнђе, тата сов
вӗрентме ирӗк памалла пек туй
Хусанти ђӑваш петакокӗк технӗк
хуларах пӗђӗкҫӗ пахђа пур; унтан
не тата Хусанти технӗккӑмсене п
те Атӑл хӗрринђе хӑйне совхос пар
тенӗ сасӑ илтӗнет. Ҫапла ӗнтӗ, тӑ
сан, пур ђӑваш технӗккӑменђе те
сене йалхуҫайстви ӗҫне вӗрентме п

О. Андре

Йурлама вӗрентес ӗҫ.

Ӗҫлӗх шкулӗн прокрамминђе йурлама вӗрентесси паллӑ вырӑн йышӑнса тӑраť. Йурӑпа мусӑк ађанӑн ирӗкне (волю) ӳстерет, кӑмӑлне (чувство) ҫемҫетет. Йурӑпа мусӑк ађана пысӑк савӑнӑҫ параççӗ, шкул пурнӑҫне илем кӳреççӗ, ађасене ӗҫе пӗрле тытӑнса тума хӑнӑху параççӗ. Ӗҫлӗх шкулӗн прокрамминђе йурлама вӗрентесси ҫинђен ҫапла каланӑ. Ку сӑмахсене вӗрентекенсем нумай илтнӗ, вуланӑ, анђах йурлама вӗрентес ӗҫ пирӗн ђӑваш шкулӗнђе пит кайа йулса пыраť.

Кайа йулни ҫакӑнтан курӑнаť. Пур шкулсенђе те йурлама вӗрентмеççӗ (йурлама вӗрентекен шкул пур шкулсен $^{1}/_{3}$-мӗш пайӗнђен ытлах мар пулӗ). Йурлама вӗрентекен шкулсенђе те ӗҫ питех ӑнӑҫлӑ пыраймасť, вӗрентекене асап нумай, усси сахал, курӑнмасť. Аван, илемлӗ йурлакан шкул хорӗсем илтӗнмеççӗ, палӑрмаççӗ. Вӑтам шкулсене кӗрекен ађасем йурлама пӗлмеççӗ, нот тавраш́не пурте тенӗ пекех курман. Ҫавӑн пирки вара вӑтам шкулра та йурӑ ӗҫне йӗркеллӗ, ӑнӑҫлӑ вӗрентсе пыма май ҫук.

Йурӑ ӗҫӗ кайа йулса пынин сӑлтавӗ нумай. Йурлама вӗрентес тесен, вӗрентекен йурлама хӑй аван пӗлмелле. Револђутси хыççӑн петтехнӗккӑмсенђе вӗренсе тухакансем йурӑ ӗҫне пит тӗплех вӗренеймен. Пирӗн шкулсенђе йурлама вӗрентмелли хатӗрсем те: купӑс, камерттон, ҫителӗклӗ йурӑ кӗнекисем—ҫук. Йурлама вӗрентессин меттӑђӗсем ҫинђен ҫырнӑ кӗнекесем шкулсенђе курӑнмаççӗ. Ҫулласенђе пулакан курссенђе йе йурӑ ӗҫне курссен прокраммине кӳртеймеççӗ, йе кӳртсен те пӗр 10—12 сехетре уђиттӗле вӑл ӗҫе
мӗнле вӗрентмеллине кӑтартайм
Кӑтартнӑ сӑлтавсенђен, пирӗн
хӑшпа, ђи пысӑкки—уђиттӗл йурӑ
меттођӗсем ҫинђен сахал пӗлни. Пӗ
ҫав хастарлӑхпах, ҫав вӑйпах ӗҫ
те, ӗҫӗ унӑн ӑнӑҫлӑрах пымалла
вӑнпа ҫак статйара епӗр йурӑ
ҫултан-ҫула мӗнле йертсе пымал
мӗн вӗрентмеллине, мӗнле вӗрент
лине кӗскен к а л а с а п а р а с шӑн

4-ҫуллӑ шкулра йурӑ прокра
кӗскен каласан, ҫакӑн пек: 1-мӗш ҫ
ађасем уђђиттӗлрен итлесе (нотсе
ҫӑмӑлтарах 1 сасӑллӑ йурӑсем
неççӗ; 2-мӗш ҫул—малтанхи пе
уђђиттӗле итлесе 1 сасӑллӑ йур
вӗренеççӗ, анђах ку ҫулхи йурр
пысӑкрах, йӑвӑртарах; 3-мӗш ҫул—
сӑллӑ йурӑсем йурлаççӗ; 4-мӗш ҫ
1, 2, 3 сасӑллӑ йурӑсем йурлаççӗ,
семпе паллашса ҫӑмӑлтарах йур
йурлаççӗ.

Ҫапла малтанхи 3 ҫул хушши
ађасем нотсене вӗренмеççӗ, йурӑ
уђђиттӗле итлесе вӗренеççӗ.

Малалла епӗр тӗплӗрех кашни
прокраммине, ђӑваш шкулӗнђе м
йурӑсем хӑш ҫул йурламаллине,
урокӗсене йепле иртермеллине кӗ
каласа парӑпӑр.

1-мӗш ҫул.—Ађасем 1 сасӑллӑ ҫ
тарах йурӑсене йурлама вӗренеçç

Йурлама вӗренме тытӑнсанах пу
малла. „Йурлама пӗр-ик уйӑх вӗре
ађасем шкул йӗркине хӑнӑхсан ан
вӗрентмелле“ тени тӗрӗс мар.

Йурласса ађасем хӑйсем шкула
риђђен пӗлекен йурӑсене те, уђђи
вӗрентекен ҫӗнӗ йурӑсене те йурла

Шкула пыриђђен пӗлекен йурӑсе
пуҫлама пӗр йенђен авантарах

ĕсене ађасем хăйуллăрах йурлама ултараҫҫĕ, вăл йурăсенђен уђђиттĕл ăсен сасси-илтĕвĕ мĕнлине ђухлаť, асем мĕнле йурăсем йуратнине пĕлет.

Ҫапла ĕнтĕ уђђиттĕл йурă ĕҫне пуҫла- й урокра ађасенђен йурлама йуратни, ĕнле йурăсем пĕлни ҫинђен ыйтаť, к-виҫ хăйуллăрах ађана хăйсем пĕлнĕ урăсене йурлаттараť. Вăл йурăсенђен емлĕрех, ҫăмăлтарах, ыттисем те ĕлекен йурра суйласа класпа пур асене те йурлаттараť. Ҫакăн пек –3 йурă вĕренсен, кĕнекерен илнĕ ĕнĕ йурăсене вĕрентме пуҫламалла.

Ҫĕнĕ йурăсене вĕрентнĕ ђух ђи ҫăмăл урăсенђен пуҫламаллине астумалла. ђи ҫăмăл йурă—пĕр тонпа пыракан, екламатси йевĕрлĕ йурă. Ун пек йурă- см: „Шăнкăрђ йурри“ (С. М. Макҫи- ăвăн „Ђăваш кăввинђе“ 1-мĕш пайĕнђе -мĕш йурă), „Вăйă“ (Ф. П. Павлăвăн Сăрнайра“ 1-мĕш йурă). Уђђиттĕл хăй е ҫавăн пек йурăсене ҫăмăллăн ҫырма ултараť—пĕр-пĕр сăвва илет те, пĕр онпа сăввăн ритмĕпе йурлаттараť.

Ку урокра ђи пысăк ĕҫ—ађасем урте панă тона пĕр пек, таса йурласси. Пĕр тонлă йуррăн сăввине вĕренсен, уђђиттĕл йе купăспа, йе саспа пĕр сасă урласа параť („а“-тесе), унтан вара ђасем те ҫав саса тĕрĕс илеҫҫĕ, малтан астарлăраххисем (вĕсене уђђитĕл асăр- амалла), унтан ушкăн-ушкăн, парт- асем тăрăх, кайран пур класпа та. Тона тĕрĕс илсен, ҫав тонпа вара тонлă йурра йурлаҫҫĕ: йуррине малтан уђђиттĕл йурласа параť, кайран хас- арлăраххисем, унтан ушкăн-ушкăн, айран пĕтĕм класпа йурлаҫҫĕ.

Класра йурлас тĕлĕшрен хастар ахалтарах ађасем пулма пултараҫҫĕ ăваш ађисем хушшинђе вĕсем 10- 5%-ран ытла мар). Вĕсем нийепле те анă тона илеймеҫҫĕ, йе айаларах улăнрах), йе ҫӳлерех (ҫинҫерех) илеҫ- ĕ. Малтанхи уроксенђе вĕсене йур- аттармалла мар, итлесе анђах ларма ушмалла, кайран вĕсем хăнăхаҫҫĕ, ĕрĕсрех йурлама пултараҫҫĕ. Малтанхи роксенђех вĕсене хăйсене уйрăм йур- ама вĕрентнин усси ҫук, сийен пур: ĕсем йăнăш йурлани ытти ађасене те ăсаť. Кайарах вĕсемпе уйрăм ĕҫлемелле улаť.

1-тонлă йурра ађа сасси вăтам то- нĕнђен пуҫламалла. Вăл тон „сољ“, е „фа“. Ађасен малтанхи тиаппасон: „ми-ҫи“, „ре-љђа“ (1-мĕш октавă), кайарах тиаппасон ҫӳлелле те, айалалла та сарăлса пыраť: „ре-сго“, „то-ми“.

Малалла йурăсен тонĕсем нумайланса кĕввисем вăрăмрах пулса пыраҫҫĕ. Йурă кĕввисенђе тонсем хушăнса пынă ҫĕрте, ђăваш мусăкĕн тĕпĕнђе мĕнле сас йĕрки пуррине манмалла мар. Вăл—5 тонлă сас йĕрки, унта 1/2 тон ҫук. Ҫавăнпа малтан йурлакан йурă- сенђе 1/2 тон пулмалла мар, пулсан та, халăх йуррисенђе пек, ҫăмăл ҫаврă- нăҫсенђе анђах пулмалла.

„Ђăваш кĕввисенђе“ тонсем ҫапла ӳссе пыраҫҫĕ: „соль“ (№ 1), „соль-ми“ (№ 2), „соль-љђа“ (№ 3), „соль-ми-љђа“ (№ 4), „љђа-фа тийес-соль“ (№ 5), „соль-то“ (№ 6), „то-љђа-соль-ми“ (№ 7), „соль-љђа-ҫи“ (№ 8), „соль-љђа-то-ре“ (№ 9).

„Сăрнай“-ра тонсем ҫапла ӳссе пыраҫҫĕ: „соль“ (№ 1), „љђа-соль“ (№ 2), „ҫи-љђа-соль“ (№ 3), „то-љђа-соль“ (№ 4), „соль-ми-ре-то“ (№ 5).

Нумай тонлă йурăсене маларах кăтартнă пекех вĕрентмелле. Малтан сăввине вĕренеҫҫĕ. (Ађасене йурăпа интереслетес тесен, йурра малтан пĕр ик хут йурласа парсан та аван). Унтан кĕввине вĕренеҫҫĕ. Кĕввине вĕрентнĕ ђух, миҫе тĕрлĕ тон пуррине кăтарт- малла („ку ҫинҫерех, ку хулăнрах, ку ђи хулăнни“); вĕсене пĕрре йурласа йе купăспа каласа парсанах, ађасем пĕтĕм класпа тӳрех тĕрĕс илмелле. Йурă кĕвви вăрăм пулсан, пайĕ-пайĕпе вĕрентмелле.

1-мĕш ҫул ҫак йурăсене вĕренме пулаť: „Ђăваш кĕввисем“ 1-мĕш пайĕн- ђен—малтанхи 15 йурра (шкул пайĕн- ђен), „Сăрнай“-ран—малтанхи пĕр 10—12 йурра, „Шкул йуррисем“ йатлă кĕнекерен*) ҫаксене: „Шур автан“, „Пукани“, „Марук ђăххи“, „Куйан“, „Ĕлĕк, халĕ“, „Кам мĕн тăваť“, „Аťа, Вађук, урама“ (1 саспа). Кусемсĕр пуҫне кармонилене йурăсенђен паллă- рах, ҫăмăл кĕвĕсене 1 саспа йурлама пулаť: „Ҫĕмĕрт ҫеҫки“, «Ҫав ҫав ҫĕрте“, „Ол-ту“ тата ыттисем те.

Паллах, ку кăтартнă йурăсене пурне те вĕренме вăхăт ҫитес ҫук. Вĕсенђен уђђиттĕл кирлĕрех йурăсене (илемлĕ- рех, ҫăмăлтараххисене шутланипе, ком- плекспа ҫыхăнтарас шухăшпа) суйласа илсе вĕрентмелле. Пирĕн шухăшпа 1-мĕш ҫул пĕр 15—20 йурă вĕренсен

*) Макҫимăвăн „Шкул йуррисем“ февраљ уйăхĕнђе ҫапăнса тухаť, унта 48 йурă.